

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ*

**Άγγελος Τσαλκάνης¹, Στράτος Γεωργούλας²,
Θεανώ Μανουδάκη³**

Περίληψη

Η παραβατικότητα των νέων είναι μια απόκλιση που οριοθετήθηκε ως τέτοια μέσα από τις ωθήσεις που ασκούνται από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (νομοθεσία, αστυνομία, δικαστές). Κατά συνέπεια για να μπορέσουμε να προβούμε σ' ένα σχεδιασμό αντεγκληματικής πολιτικής δεν αρκεί να κατανοήσουμε και να αναλύσουμε μόνο τις ωθήσεις που οδηγούν σε μια αποκλίνουσα συμπεριφορά για τους νέους (π.χ. οικογένεια, σχολεία, γειτονιά). Αναγκαία είναι η συμπλήρωση της ανάλυσης με την καταγραφή - έρευνα της λειτουργίας και των απτών αποτελεσμάτων των δραστηριοτήτων των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Μια τέτοια έρευνα μας οδηγεί στην απόρριψη της εικόνας μιας νεανικής εγκληματικότητας με ιδιαίτερη και σοβαρή υφή. Το επόμενο βήμα είναι να υποστηρίξουμε τη πρότασή μας περί αποποινοικοποίησης αδικημάτων με θύμα τον ίδιο τον ανήλικο - νέο δράστη (π.χ. ΚΟΚ, παίγνια, κλπ).

1. Ορισμός νεανικής παραβατικότητας

Η διαπίστωση, ότι ο ανήλικος δεν αποτελεί μικρογραφία του ενήλικου, αλλά αντίθετα αποτελεί μια ιδιόρρυθμη ύπαρξη, που διαφέρει από αυτόν ποσοτικά και ποιοτικά, δεν είναι πρόσφατη (Φαρσεδάκης, 1985). Η μελέτη της προσωπικότητας του ανήλικου, της συμπεριφοράς του και των ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει αποτέλεσαν πεδίο επιστημονικής ενασχόλησης στο χώρο της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας, της εγκληματολογίας αλλά και της παιδαγωγικής.

---

* Το παρόν άρθρο εντάσσεται στο Ερευνητικό Πρόγραμμα «Ο Ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών στην Πρόληψη της Νεανικής Παραβατικότητας» το οποίο συγχρηματοδοτήθηκε κατά 75% από την Ευρωπαϊκή Ένωση και κατά 25% από το Ελληνικό Δημόσιο στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ - Αρχιμήδης.

1. Αναπλ. Καθηγητής Κοινωνιολογίας και Προϊστάμενος στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας Τ.Ε.Ι. Αθίνas. Επιστ. Υπεύθυνος του Ερευνητικού Προγράμματος «Ο Ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών στην Πρόληψη της Νεανικής Παραβατικότητας».
2. Λέκτορας στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Μέλος της κύριας ερευνητικής ομάδας του Ερευνητικού Προγράμματος «Ο Ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών στην Πρόληψη της Νεανικής Παραβατικότητας».
3. Κοινωνιολόγος, Υποψήφια Διδάκτορας Παντείου Πανεπιστημίου. Συνεργάτης στο Ερευνητικό Πρόγραμμα «Ο Ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών στην Πρόληψη της Νεανικής Παραβατικότητας».

Βιολογικοί, ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες επιδρούν ο κάθε ένας με διαφορετικό τρόπο στην νεανική συμπεριφορά. Σύμφωνα με μελέτες στο πεδίο της νεανικής παραβατικότητας, οι κοινωνικοί παράγοντες είναι εκείνοι που συνδέονται περισσότερο με την εμφάνισή της και εξηγούν με μεγαλύτερη επιτυχία τα βαθύτερα αίτια της ύπαρξής της.

Οι κοινωνικές αιτίες της νεανικής παραβατικότητας καλύπτουν μια ευρεία σειρά θεωριών που έχουν εκτεθεί από τους εγκληματολόγους και τους κοινωνιολόγους. Μερικοί θεωρητικοί αντιμετωπίζουν και εξετάζουν το φαινόμενο της παραβατικότητας σε επίπεδο ατόμου, ενώ άλλοι το προσεγγίζουν σε μακρο-επίπεδο, μελετώντας την λειτουργία ευρύτερων επιπέδων της κοινωνικής ζωής.

Ακριβώς όπως οι αιτιώδεις παράγοντες της εγκληματικότητας είναι διαφορετικοί και πολυάριθμοι, έτσι και οι ορισμοί που δίδονται σε αυτή διαφέρουν. Ο Calhoun (Calhoun, Light & Keller, 1989) αναφέρει ότι οι κοινωνιολόγοι καθορίζουν την παρέκκλιση ως οποιαδήποτε συμπεριφορά που τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας *ορίζουν* ως παραβίαση των κανόνων τους. Η έννοια αυτή αναφέρεται σε παρεκκλίνουσες πράξεις παραβατών και μη παραβατών. Οι πράξεις αυτές θεωρούνται από τα μέλη της ομάδας ως ανήθικες και επιβλαβείς για το κοινωνικό σύνολο ή απλά πέρα από τα όρια της επιθυμητής συμπεριφοράς.

Παράλληλα με τον ορισμό του Calhoun που εξετάζει την εγκληματικότητα ως πράξη που προκαλεί ή αποκλίνει από τους πολιτιστικούς και νομικούς κανόνες, υπάρχουν και διαφορετικές οπτικές, όπως αυτή του V.A. Tomonvic (1979) που αντιμετωπίζει την παραβατικότητα των ανηλίκων ως «όρο που έχει τις ρίζες του στην αποδιοργάνωση τόσο της κοινωνικής όσο και ατομικής συνοχής και βασίζεται στις επιρροές και τις εμπειρίες που διαμορφώνονται διαμέσου των διαφόρων προβλημάτων συμπεριφοράς του νεαρού ατόμου». Για τον Tomonvic η νεανική παραβατικότητα είναι το προϊόν μιας δυναμικής κοινωνικής διαδικασίας, που περιλαμβάνει πολυάριθμες μεταβλητές σε συνδυασμό με την αποτυχία των προσωπικών και κοινωνικών ελέγχων. «Είναι ένα σύμπτωμα βαθιών κοινωνικοοικονομικών και κοινωνικών ασθενειών». Ο ορισμός αυτός αντιμετωπίζει την νεανική παραβατικότητα ως βασική έλλειψη θετικών κοινωνικών δεσμών.

Στο σημείο αυτό σημαντικό είναι να τονιστεί η διάκριση μεταξύ των εννοιών του εγκλήματος και της εγκληματικότητας (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984). Έτσι ως έγκλημα θεωρείται η πράξη που έρχεται σε σύγκρουση με τους γραπτούς νόμους της κοινωνίας. Αντίθετα η παραβατικότητα και η παρέκκλιση μπορούν να είναι πράξεις που παραβαίνουν μόνο το «πολιτιστικό νόμο» ή τους κανόνες. Η εγκληματικότητα είναι συνήθως συγκεκριμένη και περιγραφική της ηλικίας. Στο ίδιο έργο του, ο Tomonvic αναφέρει ότι «η νομική έννοια της εγκληματικότητας αναφέρεται απλά στους τύπους της συμπεριφοράς όπου στο συγκεκριμένο κράτος, αποτελούν ποινικά κολάσιμες συμπεριφορές, προσδιορίζοντας την ηλικιακή κατηγορία στην οποία αναφέρονται. Η πολιτιστική έννοια του όρου όμως συνοψίζει όλες τις περιπτώσεις που ένα τμήμα της συμπεριφοράς του νεαρού ατόμου, έρχεται σε σύγκρουση με τις απαιτήσεις και τις αξίες που κυριαρχούν στα πλαίσια ενός ορισμένου πολιτισμικού χώρου, στο οποίο εντάσσεται και ζει το ανήλικο άτομο».

II. Παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση της νεανικής παραβατικότητας

Η γνώση των παραγόντων, ατομικών αλλά και κοινωνικών, που επιδρούν στη διαμόρφωση του φαινομένου της νεανικής παραβατικότητας είναι σημαντική γιατί προσφέρει πολύ-

τιμες πληροφορίες όχι μόνο για τους χώρους και τα πεδία στα οποία θα πρέπει να πραγματοποιηθεί η παρέμβαση, αλλά και για το περιεχόμενο που αυτή θα πρέπει να έχει.

Ταυτόχρονα, η ικανότητα διάκρισης των διαφορετικών μορφών παραβατικής συμπεριφοράς και η ορθή αποτίμηση των κινδύνων που αυτές παρουσιάζουν, μας επιτρέπουν όχι μόνο να επιλέξουμε αλλά και να εντοπίσουμε και προσεγγίσουμε τις ομάδες-στόχο, με μεγαλύτερη επιτυχία.

Οι οικογενειακές μεταβλητές, μεταξύ παραβατικών και μη παραβατικών νέων, αποτέλεσαν από πολύ παλιά, αντικείμενο μελέτης των επιστημών, προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσο το οικογενειακό περιβάλλον, όσο και το οικογενειακό ιστορικό του ανήλικου, επηρεάζει την εκδήλωση παραβατικής ή μη συμπεριφοράς. Για το λόγο αυτό πραγματοποιήθηκαν πλήθος μελέτες με ομάδες στόχου ιδρυματικούς και μη ανήλικους (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984).

Έτσι η μελέτη του θεσμού και της λειτουργίας της οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντική στην εξήγηση της νεανικής παραβατικότητας. Η οικογένεια ως πρωταρχικός κοινωνικός πυρήνας επιδρά καθοριστικά στην υγιή ανάπτυξη του παιδιού. Ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνικής συμπεριφοράς του παιδιού, θα διαμορφωθεί σύμφωνα με τον τρόπο διαπαιδαγώγησης αλλά και την μιμητική επανάληψη των συμπεριφορών των γονέων ή των ενηλίκων που είναι υπεύθυνοι για αυτό (Sampson and Laub, 1993).

Ένα ταραγμένο και μη σταθερό οικογενειακό περιβάλλον έχει θεωρηθεί ως ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες για την εμπλοκή και συμμετοχή του νέου σε ποινικά κολάσιμες συμπεριφορές. Ταυτόχρονα όμως, ένα αγχωτικό οικογενειακό περιβάλλον δεν είναι απαραίτητο ότι οδηγεί σε παραβατική συμπεριφορά, αλλά περισσότερο σε νομικές καταδίκες λόγω των στερεοτυπικών αντιλήψεων που συνδέονται με αυτό και την επιρροή τους στην λειτουργία της απονομής της δικαιοσύνης (Φαρσεδάκης, 1985, σελ. 54). Οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου αξιολογούν και υπολογίζουν ιδιαίτερα τους οικογενειακούς παράγοντες στις αποφάσεις τους σχετικά με τη μεταχείριση των ανήλικων παραβατών.

Σύμφωνα με πορίσματα ερευνών, οι οικογενειακές μεταβλητές αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα νεανικής παραβατικότητας (Γεωργούλας, 2000). Οι κυριότερες από αυτές είναι η εγκληματική δράση των γονέων, η έλλειψη γονικής επίβλεψης των παιδιών, η σκληρή ή παθητική ή αδιάφορη αντιμετώπιση των γονέων για την παραβατική συμπεριφορά των παιδιών τους, η σκληρή ή ασυνεπής επιβολή της πειθαρχίας στα παιδιά τους, οι συγκρούσεις μεταξύ των γονέων (Τσαλκάνης, 1995α και 1995β), καθώς και το μεγάλο μέγεθός της (Τσαλκάνης, 1993).

Η εγκληματική δράση των γονέων και ιδιαίτερα του πατέρα σε σχέση με τα νεαρά αγόρια έχει καταλυτική επίδραση στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά τους θα οργανώσουν την κοινωνική δράση και συμπεριφορά τους.

Αναφορικά με την κακή μεταχείριση των παιδιών, αυτή μπορεί να λάβει τρεις μορφές, τη σωματική και σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών καθώς και την παραμέλησή τους (Γεωργούλας, 2000). Τα παιδιά που κατά τη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας έτυχαν λανθασμένης ή βίαιης μεταχείρισης, κατά την εφηβική και νεαρή ενήλικη ζωή είναι πιθανόν να εμπλακούν σε βίαιες παραβατικές ενέργειες. Το ίδιο συμβαίνει και με την επιβολή σκληρών και βίαιων μέσων πειθαρχίας. Συμπερασματικά, το ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον και οι οικογενειακές μειονεξίες οδηγούν τα παιδιά σε υιοθέτηση λανθασμένων προτύπων συμπερι-

φοράς, εξοικείωση με την ύπαρξη και άσκηση βίας και ωθούνται στην παραβατικότητα διαμέσου της λειτουργίας της μίμησης (Γεωργούλας, 2000).

Οι διαλυμένες οικογένειες, επίσης, ασκούν σημαντική επίδραση στον ψυχισμό και τη συμπεριφορά του παιδιού. Η διάλυση της οικογένειας μπορεί να οφείλεται στη φυσική απώλεια ενός ή περισσότερων γονέων λόγω θανάτου, αλλά και στην εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας.

Τα προγράμματα και οι στρατηγικές στήριξης και ενίσχυσης των οικογενειών στοχεύουν στη δημιουργία ομαλού οικογενειακού περιβάλλοντος ή στη μείωση και αντιμετώπιση των συνεπειών των προβληματικών οικογενειακών συνθηκών και καταστάσεων.

Πέραν όμως της επίδρασης των οικογενειακών παραγόντων στο πεδίο της νεανικής παραβατικότητας, διάφορες πτυχές της σχολικής εμπειρίας, όπως η χαμηλή εκπαιδευτική επίδοση, το μειωμένο ενδιαφέρον για την σχολικές δραστηριότητες και το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής ύλης, καθώς και οι συχνές αδικαιολόγητες απουσίες από το σχολικό χώρο, επιδρούν καταλυτικά στην εμφάνιση βίαιων και παραβατικών συμπεριφορών. Πιο συγκεκριμένα:

Όπως έχει υποστηρίξει πλήθος μελετητών, η ακαδημαϊκή αποτυχία συνδέεται άμεσα με την εμφάνιση βίαιων παραβατικών συμπεριφορών, ενώ τονίζεται ότι η επίδραση του παράγοντα αυτού είναι ισχυρότερη στα κορίτσια από ό,τι στα αγόρια.

Η σύνδεση του ανήλικου με το σχολικό χώρο και τα δρώμενα αυτού, έχει θεωρηθεί ως ένας ισχυρός προστατευτικός παράγοντας που αποτρέπει την εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς και ωθεί τους νέους προς την ανάπτυξη συμβατικών και νομότυπων δραστηριοτήτων (Gottfredson & Hirschi, 1990). Ταυτόχρονα όμως η χαμηλή εκπαιδευτική επίδοση σε συνδυασμό με ισχυρές φιλοδοξίες παρουσιάζονται ως αυξητικές των πιθανοτήτων εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια της εφηβείας, ενώ δεν επηρεάζει σύμφωνα με τους μελετητές μικρότερες ηλικίες.

Τα υψηλά ποσοστά αδικαιολόγητων απουσιών (σκασιαρχείο) στις ηλικίες 12-14 συνδέονται με την εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς οι ανήλικοι βρίσκονται χωρίς επίβλεψη εκτός του σχολικού χώρου και είναι δυνατόν να αναπτύξουν μη επιθυμητές συμπεριφορές και δράσεις (Γεωργούλας, 2001). Η επικινδυνότητα του παράγοντα αυτού αυξάνεται σε συνδυασμό με τις χαμηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις (Γεωργούλας, 2003). Ταυτόχρονα οι συχνές σχολικές μετακινήσεις μπορούν να επιδράσουν επιβαρυντικά ως προς την εμφάνιση βίαιων και παραβατικών συμπεριφορών. Το γεγονός αυτό οφείλεται και στο ότι οι συχνές σχολικές μετακινήσεις και η αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος, κυρίως όταν γίνονται χωρίς τη θέληση του ανήλικου ως αποτέλεσμα των αποφάσεων τρίτων, δημιουργούν αισθήματα θυμού τα οποία μπορούν να εκφραστούν με αντικοινωνική συμπεριφορά αλλά και δυσχεραίνουν την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών του νέου με τα υπόλοιπα μέλη της σχολικής κοινότητας. Το πρόβλημα των σχολικών μετακινήσεων αντιμετωπίζουν σε ιδιαίτερα έντονο βαθμό οι ανήλικοι μετανάστες οι οποίοι παράλληλα με τα προβλήματα προσαρμογής τους στη χώρα υποδοχής αντιμετωπίζουν και ιδιαίτερα προβλήματα στο χώρο του σχολείου (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Σημαντικό ρόλο επίσης σχετικά με την ανάπτυξη ή όχι παραβατικής συμπεριφοράς διαδραματίζει και η ύπαρξη ή όχι επικίνδυνου σχολικού περιβάλλοντος τέτοιου ώστε να ωθεί στην εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών.

Έχει τέλος παρατηρηθεί ότι το φιλικό αλλά και το κοινωνικό περιβάλλον (κοινότητα, γειτονιά) ασκούν σημαντική επίδραση στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (Γεωργούλας, 2000). Οι επιρροές που δέχονται οι ανήλικοι, κυρίως όταν βρίσκονται κοντά στην ηλικία των 10 ετών, από συνομηλίκους με τους οποίους έχουν κάποια συγγενική σχέση, και που έχουν ήδη έχουν αναπτύξει παραβατικές συμπεριφορές και έχουν εμπλακεί σε βίαιες ενέργειες, έχουν αυξημένες πιθανότητες για εμφάνιση ανάλογων συμπεριφορών στο μέλλον. Οι επιρροές αυτές γίνονται πιο έντονες όταν η συναναστροφή με τους παραβατικούς συγγενείς γίνεται κατά τη περίοδο της εφηβείας. Έντονες και σημαντικές είναι επίσης οι επιρροές που δέχονται οι ανήλικοι από τους συνομηλίκους τους οι οποίοι έχουν αναπτύξει ήδη παραβατική δράση και εμπλοκή σε βίαιες ενέργειες. Έρευνες έχουν δείξει ότι οι ανήλικοι των οποίων οι συνομηλικοί με τους οποίους διατηρούν στενές φιλικές σχέσεις δεν έχουν αναπτύξει παραβατική συμπεριφορά είναι λιγότερο πιθανόν να αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά και οι ίδιοι.

Ταυτόχρονα, στενή εμφανίζεται η σύνδεση νεανικής παραβατικότητας και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, έτσι όπως διαμορφώνεται από τις κοινωνικές συνθήκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νεαρό άτομο στην κοινότητα μέσα στην οποία διαβίει αλλά και αναπτύσσεται (Philipson, 1971).

Οι συνοικίες με έντονο πρόβλημα κοινοτικής αποδιοργάνωσης αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών σε νέους και ανήλικους. Τα προβλήματα κοινωνικής αποδιοργάνωσης συνδέονται έντονα με υψηλά ποσοστά ανεργίας και φτώχειας, εγκληματικότητας, διακίνησης και χρήσης ναρκωτικών ουσιών, βίαιων συγκρούσεων μεταξύ νεανικών ομάδων και χαμηλά ποσοστά σύνδεσης των πολιτών με αισθήματα αλληλεγγύης και αλληλοϋποστήριξης.

Το υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας που χαρακτηρίζουν τις συνοικίες αυτές, τα οποία αφορούν όπως είναι φυσικό όχι μόνο τους ανήλικους αλλά και τους ενήλικους, επιτρέπει στους πρώτους να έρχονται σε επαφή με ενήλικους που αποτελούν όχι μόνο λανθασμένα πρότυπα συμπεριφοράς, κυρίως αν αυτοί βρίσκονται στο στενό οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του νέου, αλλά και πιθανούς συνεργάτες για κοινές παραβατικές δράσεις. Ένα ευρύτερο εγκληματογόνο περιβάλλον αποτελεί σύμφωνα με τους μελετητές ένα ισχυρό παράγοντα νεανικής εγκληματικότητας αφού παρέχει ευκαιρίες τέλεσης των αδικημάτων αλλά και ανοχή σε αυτά (Bartollas, 1997).

III. Νεανική παραβατικότητα: Καταγραφή της ελληνικής πραγματικότητας

Στις σύγχρονες, βιομηχανικά ανεπτυγμένες κοινωνίες, κυρίως σε αυτές που ανήκουν στο δυτικό κόσμο, η μετάβαση στην ενήλικη ζωή περιπλέκεται από δύο αλληλένδετα γεγονότα (ΡΙΒΙΕ, 1989). Πρώτον, η έναρξη της ήβης σε μικρότερη ηλικία και η πολυετής εκπαίδευση που απαιτείται για την απόκτηση οικονομικής παραγωγικότητας, συνδυάζονται και παρατείνουν ακόμη περισσότερο την εφηβεία. Δεύτερον, ο τρόπος που είναι οργανωμένη η σχολική εκπαίδευση και η εργασία, χωρίζουν τους εφήβους από τους ενήλικες, αυξάνοντας την επίδραση των συνομηλίκων και δημιουργώντας χάσμα των γενεών (Cole, Cole R., 2002).

Σε συνδυασμό, η βιολογική και κοινωνική αναδιοργάνωση που ορίζουν τη σύγχρονη εφηβεία παρέχουν τις ουσιαστικές συνθήκες για τις ψυχολογικές αλλαγές που χαρακτηρίζουν την αναπτυξιακή αυτή περίοδο. Επιρροές τόσο από το κοινωνικό περιβάλλον των νέων, όσο

και από την ιδιαίτερη ψυχοσύνθεση του ατόμου κατά τη διάρκεια της εφηβικής ηλικίας, λειτουργούν καθοριστικά, στον τρόπο με τον οποίο ο νέος θα οργανώσει αλλά και θα εκδηλώσει οποιαδήποτε κοινωνική συμπεριφορά και κατ' επέκταση και την παραβατική συμπεριφορά.

Τα τελευταία χρόνια, ακολουθώντας το σύγχρονο κοινωνικό γίγνεσθαι, στη χώρα μας έχουν συντελεστεί ριζικές αλλαγές και μεταβολές, όχι μόνο στο επίπεδο των κοινωνικών συνθηκών, αλλά και σε εκείνο της μεταβολής των φορέων κοινωνικοποίησης (Πετρόπουλος Ν., 2000). Παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στο ρόλο και τη λειτουργία που επιτελούν στο επίπεδο της φροντίδας αλλά και της στήριξης της νεότητας, καθώς και της εκμάθησης των προσδοκώμενων κοινωνικών ρόλων. Θεσμοί τυπικοί, αλλά και άτυποι, σημειώνουν σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με το παρελθόν, καθιστώντας τους αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης προκειμένου να εντοπιστεί η επίδρασή τους στο χώρο της νεανικής παραβατικότητας.

Πιο συγκεκριμένα, τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί μια σημαντική άνοδος του βιοτικού επιπέδου, με βαθιές μεταβολές στο κοινωνικό – οικονομικό πεδίο. Η κρίση και η ρευστότητα των ηθικών αξιών, τα νέα πρότυπα και ήθη, τα ΜΜΕ, που συμβάλλουν αποφασιστικά στη διαμόρφωση νέων τρόπων συμπεριφοράς, η υπερτίμηση των υλικών αγαθών από την καταναλωτική κοινωνία των καιρών μας, επηρεάζουν καθοριστικά τη διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων, οι οποίοι τις περισσότερες φορές πριν γίνουν δράστες, έχουν γίνει θύματα είτε της αδιαφορίας των μεγαλύτερων, είτε της γενικής κοινωνικής αποσύνθεσης (Μανουδάκη, 2000, σελ. 142).

Στη χώρα μας, αν και κοινωνικοί και νομικοί επιστήμονες έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα με τα φαινόμενα της νεανικής παραβατικότητας και τον τρόπο με τον οποίο αυτό παρουσιάζεται στη χώρα μας, τα επίσημα στατιστικά στοιχεία που έχουμε στη διάθεση μας είναι περιορισμένα για να μπορέσουμε να κάνουμε ασφαλείς διαπιστώσεις και συγκρίσεις. Τα διαθέσιμα στοιχεία, ως προς τη διαχρονική εξέλιξη και τις τάσεις στο τομέα της νεανικής παραβατικότητας, άρχισαν στη χώρα μας να δημοσιεύονται ενοποιημένα από το 1984. Τα τελευταία χρόνια, αρχικά από το 3ο Τμήμα Ανηλίκων και στη συνέχεια από την Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης, δημοσιεύονται ειδικά τεύχη με τίτλο «Παραβατικότητα Ανηλίκων» ή «Στατιστική Επιθεώρηση της Υποδιεύθυνσης Προστασίας Ανηλίκων»⁴, παρέχοντας αναλυτικά ποσοτικά κυρίως στοιχεία, έτσι όπως έχουν καταγραφεί από τις αστυνομικές στατιστικές αλλά και από στατιστικές του Υπουργείου Δικαιοσύνης και της ΕΣΥΕ. Τα τεύχη όμως της Αστυνομίας για την Παραβατικότητα των ανηλίκων αναφέρονται κυρίως σε υποθέσεις ανηλίκων στην περιοχή της Αττικής, γεγονός που προσδίδει στο δείγμα χαρακτηριστή πληθυσμιακή περιορισμένη και συχνά στερεοτυπικά επιλεγμένη (Κουράκης, 2004). Τα στοιχεία όμως αυτά σε συνδυασμό με τα δημοσιευμένα στοιχεία της συνολικής εγκληματικότητας για την Ελλάδα από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία και με διάφορες μεμονωμένες έρευνες από Πανεπιστημιακά και Ερευνητικά Ιδρύματα μας επιτρέπουν να έχουμε μία ενδεικτική έστω εικόνα για τις διαστάσεις του φαινομένου⁵.

4. Τα διαθέσιμα τεύχη ως αυτή τη στιγμή αφορούν τις χρονολογίες 1994, 1995, 1998

5. Υπό το πρίσμα αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν έρευνες όπως του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων αναφορικά με τη σχολική βία, (βλ. Γκότοβος, 1990) και του Εργαστηρίου Εγκληματολογίας και Δικαστικής Ψυχιατρικής της Νομικής Θράκης, από τους Ι. Πανούση και Λ. Μπεζέ, (βλ. Πανούσης, 1990).

Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, τρεις είναι οι βασικότερες κατηγορίες αδικημάτων που διαπράττονται από τους ανήλικους και χαρακτηρίζουν τις περισσότερες εκδηλώσεις νεανικής παραβατικότητας: Οι σωματικές βλάβες, τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (κυρίως κλοπές και «κλοπές χρήσης» δικύκλων ή αυτοκινήτων) και οι παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων (κατά κανόνα τροχαίες παραβάσεις).

Τα παραπάνω αδικήματα, εμφανίζουν μια διαχρονικότητα με μικρές ποσοτικές αυξομειώσεις, κατά το πέρασμα των τελευταίων δέκα και παραπάνω χρόνων στη χώρα μας. Την ίδια στιγμή όμως, νέες μορφές παραβατικότητας έρχονται να προστεθούν στην εικόνα αυτή. Η αύξηση της σχολικής βίας (Αρτινοπούλου, 2001), η εμφάνιση οργανωμένων παραβατικών νεανικών ομάδων (Μανουδάκη, 1998), η αύξηση των αδικημάτων που συνδέονται με τη χρήση τοξικών ουσιών, η παραβατικότητα νεαρών μεταναστών, ως αποτέλεσμα του όγκου του μεταναστευτικού ρεύματος που σημειώθηκε από την δεκαετία του 1990 και μετά, σκιαγραφούν νέα δεδομένα στην εικόνα της νεανικής παραβατικότητας. Ταυτόχρονα, ιδιαίτερο προβληματισμό έχουν προκαλέσει συλλογικές βίαιες παραβατικές συμπεριφορές νέων που συνδέονται με το χώρο του αθλητισμού και την ένταξη σε υποπολιτισμικές ομάδες (Βλ. Ασρινάκης, 1991 και Τσουραμάνης, 1990).

Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις ποσοτικές και ποιοτικές μεταβολές στο χώρο της νεανικής παραβατικότητας, καθώς και σύγχρονες τάσεις στο χώρο της αντεγκληματικής πολιτικής και του Δικαίου Ανηλίκων (Πιπσελά, 2003), ο ποινικός κώδικας για τους ανήλικους αναθεωρήθηκε⁶ δίνοντας έμφαση στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς, την αποφυγή του στιγματισμού που προέρχεται από την ποινική καταστολή και τα μέτρα τιμωρητικού χαρακτήρα, και την ενίσχυση των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων (ν. 3189/2003).

Παράλληλα με το θεσμικό πλαίσιο για τον κοινωνικό έλεγχο των ανηλίκων, τα ιδρυματικά και εξωιδρυματικά μέσα που εφαρμόζονται (Χαΐδου, 1989 και 1990), τα τελευταία χρόνια έχει διαμορφωθεί ένας παράλληλος χώρος, από κοινωνικές υπηρεσίες, οργανώσεις και φορείς του τρίτου τομέα⁷, που δραστηριοποιούνται στο χώρο της προστασίας και στήριξης της νεότητας. Τα Τοπικά Συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας, που θεσμοθετήθηκαν πρόσφατα στη χώρα μας⁸, και αποτελούν μια σημαντική εξέλιξη στον τομέα αυτό, η ίδρυση και θεσμοθέτηση του Συνήγορου του Παιδιού (Κουράκης, 2004, σελ. 373 και Γεωργούλας, 2003β), η δράση αστικών μη κερδοσκοπικών εταιριών, όπως η ΑΡΣΙΣ⁹, προγράμματα και φορείς του Υπ. Υγείας και Πρόνοιας, ενταγμένα στα αντίστοιχα Πε.Σ.ΥΠ της χώρας, οι Κοινωνικές Υπηρεσίες δήμων και κοινοτήτων, αποτελούν ένα υπάρχον δίκτυο υπηρεσιών, το οποίο είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί στο μέγιστο βαθμό, εφόσον δημιουργηθούν και συντονιστούν ανάλογα δίκτυα συνεργασίας μεταξύ τους.

Ευέλικτες μορφές τέτοιων συνεργασιών, σε συνδυασμό με την μεταφορά τεχνογνωσίας από επιτυχημένες στρατηγικές πρόληψης, οργανωμένες κυρίως σε τοπικό επίπεδο, αποτελούν κεντρικό και ταυτόχρονα εφικτό στόχο. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι εργαζόμενοι στο χώρο της στήριξης και προστασίας της νεότητας,

6. Αναλυτικά για τις κυρώσεις που προβλέπονται βλ. Κουράκης Ν., 2004, σελ 281-291

7. Αναλυτικός κατάλογος αυτών στο www.neagenia.gr

8. Έτσι όπως προβλέφθηκαν από την απόφαση υπ αρ. 3002/1/14 του Υπ. Δημόσιας Τάξης, ΦΕΚ Β' 12/14.1.2002

9. Βλ. περισσότερα στο www.arsis.gr

των οποίων η εργασιακή εμπειρία και η προσωπική επαφή τους με τους φορείς του προβλήματος, αποτελεί πολύτιμο εφόδιο για τους σχεδιαστές αντίστοιχων πολιτικών.

Οι νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν στον ελληνικό αλλά και στο διεθνές χώρο και σχετίζονται με τις ραγδαίες κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές μεταβολές σε ορισμένες περιοχές της Ευρώπης, και κατ' επέκταση και στη χώρα μας, οι συνακόλουθες πληθυσμιακές μετακινήσεις και τα μεταναστευτικά ρεύματα που σχηματίστηκαν, δημιούργησαν νέες συνθήκες αλλά και απαιτήσεις, για τη νομική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας. Ταυτόχρονα διατυπώθηκαν νέες επιστημονικές προσεγγίσεις και πορίσματα αναφορικά με το Δίκαιο των Ανηλίκων και εκδηλώθηκαν παγκοσμίως κινήσεις για την προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων του ανθρώπου και ιδίως αυτών που έχουν να κάνουν με το παιδί.

Η ελληνική νομοθεσία στο πεδίο της αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας έχει επηρεασθεί τόσο από τα όσα προβλέπει το Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρο 21 παρ. 1 και 3), όσο και από τη Σύμβαση του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα του Παιδιού και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την άσκηση των δικαιωμάτων του παιδιού, που κυρώθηκαν με τους νόμους 2101/1992 και 2502/1997 αντίστοιχα. Η αναθεώρηση ορισμένων διατάξεων του ποινικού κώδικα και η αναμόρφωση μέρους του Δικαίου Ανηλίκων, κρίθηκε ως αναγκαία κάνοντας σεβαστά όσα όριζαν διεθνή κείμενα μη υποχρεωτικής ισχύος (Πρότυπο Νόμου του ΟΗΕ για το Σύστημα της Δικαιοσύνης Νεαρών Ατόμων του 1997, Αποφάσεις [Resolutions (66) και (79) 62] και οι Συστάσεις [Rec.R (87) 20, (88) 6 και (2000) 20] του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη μεταχείριση των ανήλικων παραβατών).

Βασική επιδίωξη της σχετικής νομοθεσίας είναι η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας με μέτρα πρόληψης και φροντίδας για την κοινωνική επανένταξή τους κι αφετέρου ο περιορισμός του εγκλεισμού τους, ως κυρωτικού μέτρου, στα καταστήματα κράτησης.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τη νέα νομοθεσία περί ανηλίκων, (ν. 3189/2003) ορίζονται – μεταξύ άλλων - τα παρακάτω:

1. Ως ανήλικοι νοούνται πλέον όσοι κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης έχουν ηλικία μεταξύ του 8^{ου} και του 18^{ου} έτους συμπληρωμένων (αντί του 7^{ου} έως και του 17^{ου} έτους που ισχύει σήμερα), ενώ καταργείται η διάκριση μεταξύ «παιδιών» και «εφήβων». Έτσι, επέρχεται εξίσωση της ποινικής με την αστική ανηλικότητα, εναρμονίζεται η ελληνική νομοθεσία με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/1992) ως προς το ανώτατο όριο της ανηλικότητας και, χωρίς την ανεπιτυχή ορολογική διάκριση σε «παιδιά» και «εφήβους», η ποινική ευθύνη επιμερίζεται με βάση την ηλικία και μόνο (άρθρο 1 παρ. 2 ν. 3189/2003).
2. Εμπλουτίζονται τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα (στο κείμενο του νόμου περιλαμβάνονται 12 αναμορφωτικά μέτρα, ώστε κάθε φορά να επιλέγεται από το δικαστήριο το ηπιότερο, που θεωρείται αναγκαίο, δίκαιο και αποτελεσματικό για τη συγκεκριμένη περίπτωση). Εισάγονται νέες, ιδιαίτερα σημαντικές, εναλλακτικές δυνατότητες για την αντιμετώπιση του ανήλικου παραβάτη, όπως η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανήλικου σε ανάδοχη οικογένεια, η διαμεσολάβηση μεταξύ δράστη και θύματος μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων για έκφραση συγγνώμης του ανήλικου προς το θύμα και για την εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, η αποζημίωση του θύματος και η κατ' άλλο τρόπο άρση ή μείωση συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο, η παροχή κοινωνικού εργασίου, η παρακολούθηση κοινωνικοψυχολογικών προγραμμά-

των ή ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής, η φοίτηση σε επαγγελματικές σχολές ή άλλης εκπαίδευσης και κατάρτισης. Έτσι, διευρύνεται η δυνατότητα επιβολής θεραπευτικών μέτρων (με βάση το ισχύον καθεστώς το μόνο θεραπευτικό μέτρο ήταν «η παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα») και ταυτόχρονα περιορίζεται η επαχθής για τον ανήλικο δοκιμασία της υποβολής του σε ιδιαίτερη θεραπευτική μεταχείριση, όταν κρίνεται ότι η περίπτωση του μπορεί να αντιμετωπιστεί χωρίς την παραπομπή του σε θεραπευτικό κατάστημα, αλλά με άλλα σαφώς ηπιότερα μέτρα (άρθρο 1 παρ. 3 και 4 ν. 3189/2003).

4. Θεσπίζεται ο δικαστηριακός έλεγχος ως προς την συνδρομή των προϋποθέσεων αντικατάστασης ή άρσης των αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων το αργότερο μετά την παρέλευση ενός έτους από τότε που επιβλήθηκαν (άρθρο 1 παρ. 5 ν. 3189/2003).
5. Τα αναμορφωτικά μέτρα παύουν αυτοδικαίως μόλις ο ανήλικος συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του (αντί του 21^{ου} που ισχύει σήμερα), ενώ τα θεραπευτικά μέτρα είναι δυνατό να διαρκέσουν, αν το κρίνει το δικαστήριο, και μετά το 18ο έτος της ηλικίας (σε καμία όμως περίπτωση πέραν του 21^{ου}), ύστερα από γνωμοδότηση εξειδικευμένης ομάδας ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών (άρθρο 1 παρ. 6 ν. 3189/2003).
6. Η ιδιότυπη ποινή του ποινικού σωφρονισμού (περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης) μόνο κατ' εξαίρεση μπορεί να επιβάλλεται, ενώ η ισχύουσα μέχρι σήμερα διατύπωση «στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται το ελάχιστο και το μέγιστο όριο παραμονής...», αντικαθίσταται από την πρόβλεψη ότι «στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται επακριβώς ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα αυτό...». Έτσι, ο Ποινικός Κώδικας εναρμονίζεται και με τη διεθνή τάση για απόλεια των αόριστων ποινών (άρθρο 1 παρ. 7 και 8 ν. 3189/2003).
7. Καθίσταται ηπιότερη η αντιμετώπιση των ανηλίκων που τελούν παιίσματα, με τον προσδιορισμό συγκεκριμένων αναμορφωτικών μέτρων που είναι δυνατόν να επιβληθούν (επίπληξη, ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή τους επιτρόπους του και η υποχρέωση παρακολούθησης ειδικών μαθημάτων κυκλοφοριακής αγωγής) (άρθρο 1 παρ. 9 ν. 3189/2003).
8. Εισάγονται ευνοϊκότερες ρυθμίσεις για την υπό όρο απόλυση των ανηλίκων. Έτσι, η υπό όρο απόλυση του ανηλίκου χορηγείται με τη λήξη του ημίσεως της ποινής του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων (σήμερα η απόλυση είναι δυνατή με τη λήξη του ελαχίστου ορίου περιορισμού που έχει οριστεί από δικαστήριο) κι αν συντρέχουν σπουδαίοι λόγοι μπορεί να χορηγηθεί και πριν από την έκταση του ημίσεως της ποινής, εφόσον έχει εκτιθεί πραγματικά το ένα τρίτο αυτής. Επίσης, προστίθενται νέες ευνοϊκές διατάξεις ειδικά για ανηλίκους που η παραβατικότητά τους έχει σχέση με τα ναρκωτικά (άρθρο 1 παρ. 10 ν. 3189/2003).
9. Στο εξής παρέχεται η δυνατότητα στον εισαγγελέα να απέχει από την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος ανηλίκου (υπό ορισμένες προϋποθέσεις, όπως η ήσσονος σημασίας αξιόποινη συμπεριφορά και η κρίση ότι η ποινική δίωξη δεν είναι αναγκαία για να συγκρατηθεί ο ανήλικος από τον τέλεση αξιόποινων πράξεων). Η ρύθμιση αποτελεί καινοτομία για την ελληνική έννομη τάξη (άρθρο 4 παρ. 1 και 3 ν. 3189/2003).
10. Η προσωρινή κράτηση ανηλίκου κατηγορουμένου επιτρέπεται εφόσον αυτός έχει συμπληρώσει το 13^ο έτος της ηλικίας του (αντί του 12^{ου} που ισχύει σήμερα) κι επιπλέον

ορίζεται ότι η εκ μέρους του ανηλίκου αδυναμία παροχής της χρηματικής εγγύησης που του έχει επιβληθεί, δεν επιτρέπεται να οδηγήσει από μόνη της στην επιβολή προσωρινής κράτησης και τον εγκλεισμό του ανηλίκου στις φυλακές (άρθρο 4 παρ. 4 ν. 3189/2003).

11. Επιτρέπεται πλέον η άσκηση έφεσης σε κάθε περίπτωση καταδίκης ανηλίκου σε ειδικό κατάσταση κράτησης ανεξάρτητα από τη διάρκεια του περιορισμού, (ενώ μέχρι τότε απαιτείτο να έχει επιβληθεί ένα ελάχιστο όριο ποινής για να επιτρέπεται έφεση κατά της απόφασης που την επέβαλε) [άρθρο 4 παρ. 5 ν. 3189/2003].
12. Η φροντίδα για την εκτέλεση των αποφάσεων των δικαστηρίων ανηλίκων και την εφαρμογή των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων ανατίθεται με ρητή διάταξη στον πλέον κατάλληλο δικαστικό λειτουργό που είναι ο εισαγγελέας ανηλίκων (άρθρο 5 παρ. 6 ν. 3189/2003).

IV. Συνέπειες των δραστηριοτήτων των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου¹⁰

Η εγκληματικότητα των νέων είναι μια απόκλιση που οριοθετήθηκε ως τέτοια μέσα από τις ωθήσεις που ασκούνται από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, όπως αναφέρθηκε στο θεωρητικό μας πλαίσιο. Κατά συνέπεια για να μπορέσουμε να προβούμε σ' ένα σχεδιασμό αντεγκληματικής πολιτικής δεν αρκεί να κατανοήσουμε και να αναλύσουμε μόνο τις ωθήσεις που οδηγούν σε μια αποκλίνουσα ή όπως έχει οριστεί παραβατική συμπεριφορά τους νέους. Αναγκαία είναι η συμπλήρωση της ανάλυσης με την καταγραφή - έρευνα της λειτουργίας και των απτών αποτελεσμάτων των δραστηριοτήτων των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου¹¹. Το αντικείμενο της έρευνας είναι η συνολική εγκληματικότητα με κάποιες εξειδικεύσεις στις βασικότερες κατηγορίες αδικημάτων, στο σύνολο της χώρας, τη δεκαετία του 90 και τα πρώτα δύο χρόνια του 21^{ου} αιώνα. Το πλαίσιο αυτό όμως, μας προδιαγράφει κάποια όρια που επηρεάζουν τα συμπεράσματα και φυσιολογικά τις δικαιοπολιτικές προτάσεις μας.

Πιο αναλυτικά, το σημαντικότερο από αυτά είναι το ομογενοποιημένο χωροταξικό πλαίσιο, το οποίο άλλωστε είναι ένας μύθος. Το ίδιο ισχύει και για τα λοιπά κοινωνικά δεδομένα, όπως κοινωνική - ταξική προέλευση, εκπαιδευτικό επίπεδο, εργασία, τύπος οικογένειας, και άλλα αντίστοιχα δεδομένα. Αντίθετα οι παράγοντες ηλικία και φύλο είναι εύκολα μετρήσιμες και άρα μπορούν να λειτουργήσουν ως ανεξάρτητες μεταβλητές της ανάλυσης (αν και μπορούμε να υπογραμμίσουμε το αυθαίρετο της ηλικιακής ομαδοποίησης).

Ο διαχωρισμός σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς αν και αποτελεί μία έγκυρη παράμετρο, εντούτοις δεν μας βοηθά αρκετά γιατί αφήνει αρκετά αναπάντητα ερωτήματα που έχουν άμεση σχέση με τη χάραξη αντεγκληματικής πολιτικής. Τέτοια είναι η κατάσταση των μειονοτήτων που δεν έχουν εθνική υπόσταση (π.χ. αθίγγανοι, Πομάκοι), όπως και η λάθος προβληματική της ομογενοποίησης των αλλοδαπών.

10. Βλ. σχετικά και Γεωργούλας Σ., 2003α και 1999.

11. Άλλωστε σύμφωνα με τις εγκληματολογικές θεωρίες της σύγκρουσης, το φαινόμενο της εγκληματικότητας καθορίζεται αποφασιστικά από τις ενέργειες του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ο οποίος δρα ως εντολοδόχος μιας άρχουσας κοινωνικής ομάδας. Αν μια θεωρητική ανάλυση επικεντρώσει το ενδιαφέρον της μόνο στα αίτια που ωθούν ένα άτομο ή μια ομάδα ανθρώπων να παραβεί ένα νόμο, τότε σίγουρα είναι μερική και προβληματική.

Τέλος, το χρονικό πλαίσιο που έχει επιλεγεί μπορεί να θεωρηθεί έγκυρο για τους εξής λόγους:

- α. Είναι αρκετά μεγάλο ώστε να μπορούμε να οδηγηθούμε σε «ανακάλυψη» στατιστικών κανονικοτήτων
- β. Είναι ομογενές τόσο σε επίπεδο λειτουργίας των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (όχι σημαντικές αλλαγές σε νομοθεσία, λειτουργία αστυνομικών και δικαστικών αρχών), όσο και σε επίπεδο κοινωνικό (παγίωση μεταναστευτικού ρεύματος, πολιτική σταθερότητα).

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, μπορούμε να συνάγουμε πολύ συνοπτικά τα εξής μέσα από τη μελέτη της εγκληματικότητας των ανηλίκων στο σύνολο της Ελλάδας τα έτη 1991-1999:

Η συνολική εγκληματικότητα των νέων παρουσιάζεται με μια μικρή αυξητική τάση, η οποία σαφώς είναι μεγαλύτερη αν συγκριθεί με τα στοιχεία πριν τη δεκαετία του 1990. Αφορά κατά κύριο λόγο τα παιδιά 7-12 ετών ενώ οι ηλικίες 18-20 έχουν επίσης μικρή αύξηση. Οι έφηβοι 13-17 ετών παρουσιάζουν μια σταθερότητα.

Οι ειδικοί ποινικοί νόμοι και κυρίως ο Ν 2696/99 (ΚΟΚ) έχουν τη μεγαλύτερη συμμετοχή στην καταγεγραμμένη εγκληματικότητα. Όπως φαίνεται για όλη την δεκαετία, οι απόλυτοι αριθμοί για τα αδικήματα του ΚΟΚ για τις ηλικίες 7-17 είναι δεκαπλάσιοι τουλάχιστον από όλη την υπόλοιπη εγκληματικότητα, καταλαμβάνουν δηλαδή σχεδόν το 90% του συνόλου της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Αν όμως αυτό το στοιχείο αναλυθεί ανά ηλικιακή ομάδα θα δούμε ότι αφορά κυρίως ανήλικους 13-17. Οι ανήλικοι 7-12 κυρίως καταγράφονται ως παραβάτες του νόμου περί επαλείας και εκεί οφείλεται η μεγάλη αύξηση που παρατηρήσαμε στην προηγούμενη παράγραφο. Είναι ενδεικτικό ότι η εγκληματικότητα ανηλίκων 7-12 ετών στην Αττική έχει δεκαπλασιαστεί μέσα στο χρονικό διάστημα 1991-1999.

Οι κατηγορίες διαπραχθέντων αδικημάτων «σωματικές βλάβες» και «κατά της ιδιοκτησίας» για όλες τις ηλικιακές κατηγορίες των νέων παρουσιάζουν μια σταθερή πορεία μείωσης τα χρόνια 1991-1998. Κατά συνέπεια, όταν μιλάμε για αύξηση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, στην ουσία μιλάμε για περισσότερους ανήλικους 7-12 ετών που γίνονται αντιληπτοί από τις αστυνομικές αρχές ως επαλείες. Επίσης όταν μιλάμε για εγκληματικότητα εφήβων και μετεφήβων μιλάμε σχεδόν αποκλειστικά για παραβάσεις του ΚΟΚ.

Το παραπάνω συμπέρασμα είναι ίσως ενδεικτικό. Στην όποια χάραξη αντεγκληματικής πολιτικής για τους νέους θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πολύ σοβαρά το γεγονός ότι το έγκλημα δεν είναι τόσο αποτέλεσμα ψυχολογικών ή άλλων ατομικών ιδιοπεριοτήτων, αλλά έχει να κάνει με κοινωνικές συνθήκες και την πρόσβαση σε μέσα (μηχανάκια) ή την αδυναμία αυτής (επαλεία). Κυρίως δε με τη θεατότητα του αδικήματος και τις ενέργειες των διωκτικών αρχών και όχι τόσο με μία ιδιαίτερα σοβαρή υφή της πράξης ή της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

Είναι ενδεικτικό ότι επειδή η εγκληματικότητα των ατόμων άνω των 20 ετών είναι σχεδόν σταθερή, η μικρή αύξηση των απόλυτων αριθμών στη νεανική παραβατικότητα έχει αυξήσει το βαθμό συμμετοχής της στο σύνολο καταγεγραμμένης εγκληματικότητας στην Ελλάδα.

Πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη και ορισμένα ακόμα στοιχεία τα οποία, αν και δεν είναι τόσο εμφανή όσο τα προαναφερθέντα, εντούτοις στατιστικά αποκαλύπτουν κανονικότητες. Επιστημονικά δε συντάσσονται με τα προηγούμενα συμπεράσματά μας ως προς την απόρριψη της εικόνας μιας νεανικής εγκληματικότητας με ιδιαίτερη και σοβαρή υφή. Κατ' επέ-

κταση μπορούν να στηρίξουν την πρότασή μας για την αντεγκληματική πολιτική. Απεγκληματοποίηση των νεαρών δρασιών και ανάδυσση ενός μοντέλου προστασίας μέσα από συγκεκριμένες ενέργειες.

Πιο συγκεκριμένα, τα στοιχεία αυτά είναι τα εξής:

Ενώ τα ποσοστά της κατηγορίας των σωματικών βλαβών παραμένουν σταθερά χαμηλά, εντούτοις τα ποσοστά της κτητικής παραβατικότητας είναι αυξημένα κυρίως δε σε σχέση με ανήλικους 7-12 ετών. Επειδή, επίσης, τόσο για τους ανήλικους 7-12 όσο και για τους ανήλικους 13-17, όταν μιλάμε για κτητική παραβατικότητα εννοούμε κυρίως απλές κλοπές και όχι ληστείες, ούτε καν διακεκριμένες κλοπές, αυτό το συμπέρασμα συντάσσεται με το προηγούμενό μας και αποκαλύπτει το ευάλωτο του νεανικού χαρακτήρα που χρήζει προστασίας και όχι την επικινδυνότητά του.

Στο ίδιο πλαίσιο συντάσσεται και η συγκεκριμένη παρατήρησή μας, η οποία ίσως να αποκαλύπτει και ένα προβληματικό στοιχείο στην ισχύουσα άσκηση της αντεγκληματικής πολιτικής από τους επίσημους κοινωνικούς φορείς. Οι ανήλικοι - κυρίως έφηβοι - που δίδονται για παράβαση του Β.Δ. 29/71 περί παιγνίων, αποτελούν μία σημαντική ποσοτική ομάδα, όπως καταγράφεται στην συνολική εγκληματικότητα, η οποία έχει όμοια ποσοστά με την ομάδα παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών¹². Η τυχόν στατιστική αύξηση του ποσοστού αυτού μπορεί να προκαλέσει μια καταγραφή αύξησης της συνολικής εγκληματικότητας και αυτή με την σειρά της μια αύξηση του φόβου θυματοποίησης και ίσως ανάδυσσης μηχανισμών αυστηρότερης καταστολής ή μηδενικής ανοχής, οι οποίοι αποτελούν την πόρτα εισόδου σ' ένα φαύλο κύκλο.

Είναι ίσως η καλύτερη ευκαιρία να υποστηρίξουμε την πρότασή μας περί απεγκληματοποίησης των αδικημάτων με θύμα τον ίδιο τον ανήλικο - νέο δράστη. Αν γίνει αυτό, τότε η καταγεγραμμένη νεανική εγκληματικότητα θα είναι στο 10% της σημερινής, καθώς το 90% αποτελούν τέτοια αδικήματα (ΚΟΚ, επατεία, παίγνια).

Βιβλιογραφία

- Αρτινοπούλου Β., (2001). *Βία στο σχολείο. Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Ασρινάκης Α., (1991). *Νεανικές Υποκουλτούρες. Παρεκκλίνουσες Υποκουλτούρες της Νεολαίας της Εργατικής Τάξης. Η Βρετανική Θεώρηση και η Ελληνική Εμπειρία*, Αθήνα, Παπαζήση.
- Bartollas Clemens, (1997). *Juvenile Delinquency*, United States, Allyn and Bacon.
- Calhoun C., Light D., Keller S., (1989). *Sociology* (5th. ed.), New York, Alfred A. Knopf.
- Cole Michael, Cole Sheila R., (2002). *Η Ανάπτυξη των Παιδιών*, γ' τόμος, Αθήνα, Τυπωθήτω.
- Γεωργούλας Σ., (1999). *Κράτος και Ναρκωτικά*, Αθήνα, Ατραπός.
- Γεωργούλας Σ., (2000). *Ανήλικοι παραβάτες*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

12. Η πολιτεία καλείται να προστατεύσει τους ανήλικους από τα τυχερά παιχνίδια (φρουτάκια κλπ). Όταν όμως ένας τέτοιος νέος συλληφθεί από τις αστυνομικές αρχές για χρήση τέτοιων παιχνιδιών, τότε δίδεται ποινικά και τιμωρείται ως παραβάτης ενός νόμου που έγινε «για το καλό του». Η προσπάθεια για να προστατευτεί, καταγράφεται στις επίσημες στατιστικές ως νεανική παραβατικότητα.

- Γεωργούλας Σ., (2001). Νέες μέθοδοι πρόληψης του εγκλήματος των ανηλίκων και η στάση του κοινού. Αποτελέσματα μιας έρευνας, *Χρονικά*, 11-12.
- Γεωργούλας Σ., (2003α). *Αποκλίνουσα Συμπεριφορά των Νέων*, Αθήνα, Εκκρεμές.
- Γεωργούλας Σ., (2003β). «Η Παραβατικότητα Ανηλίκων ως Προβληματική Κατάσταση. Ο Συνήγορος του Παιδιού υπό το Πρίσμα της Καταργητικής Πολιτικής», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 8-9.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., (1984). *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Γκότοβος Αθ. Ε., (1990). *Νεολαία και Κοινωνική Μεταβολή. Αξίες, Εμπειρίες, και Προοπτικές*, Αθήνα, Gutenberg.
- Gottfredson M. R., & Hirschi T., (1990). *A general theory of crime*, Stanford, C.A.: Stanford University Press.
- Κουράκης Ν., (2004). *Δίκαιο Παραβατικότητας Ανηλίκων*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα.
- Κουράκης Ν. - Ζαγούρα Π. - Γαλανού Μ., (2003). «Συμμορίες Ανηλίκων στην Ελλάδα. Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών», *Ποινικός Λόγος*, σελ. 2205- 2218.
- Μανουδάκη Θ., (1998). «Συμμορίες Ανηλίκων: Τα Αποτελέσματα μίας Έρευνας» *Ποινική Δικαιοσύνη*, σελ. 1144-1145.
- Μανουδάκη Θ., (2000). «Νέες Μορφές Παραβατικότητας Ανηλίκων στο Χώρο του Σχολείου», στο συλλογικό τόμο *Προκλήσεις στη Σχολική Κοινότητα, Έρευνα και Παρέμβαση*, Αθήνα, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Πανούσης Ι., (1990). «Νεανική Εγκληματικότητα, Το “Παιχνίδι” και η “Πρόκληση”», στο Λ. Μπεζέ (επιμ.) *Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων (Επανεπίταξη - ένταξη)*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα.
- Πετρόπουλος Ν., (2000). «Βία ή Διαμαρτυρία στο Σχολείο», στο συλλογικό τόμο *Προκλήσεις στη Σχολική Κοινότητα, Έρευνα και Παρέμβαση*, Αθήνα, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Philipsen Michael, (1971). *Sociological Aspects of Crime and Delinquency*, Great Britain, Routledge & Kegan Paul Publications.
- Πισσελά Αγγ., (2003). *Ποινική Αντιμετώπιση των Ανηλίκων*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα.
- Ριβιέ Μπερτ Ρεμόν, (1989). *Η Κοινωνική Ανάπτυξη του Εφήβου*, μετ. Μ. Ντε Κάστρο, Αθήνα, Καστανιώτης.
- Sampson Robert and Laub John, (1993). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Tomovic V.A., (1979). *Definitions in Sociology: Convergence, Conflict and Alternative Vocabularies*, Ontario, Diliton Publications, Inc.
- Τσαλκάνης Α., (1993). «Η Διάσπαση της Οικογένειας», *Εκλογή*, τ. 99, σελ. 258-270.
- Τσαλκάνης Α., (1995α). «Διαφαινόμενες Στάσεις της Ελληνίδας Απέναντι στο Θεσμό του Γάμου», *Εκλογή*, τ. 106, σελ. 287-301.
- Τσαλκάνης Α., (1995β). «Η Εργασία και η Μόρφωση ως Βασικοί Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Γυναικείας Στάσης Απέναντι στη Μητρότητα», *Κοινωνική Εργασία*, τ. 37, σελ. 49-61.

- Τσουραμάνης Χ., (1990). «Η Συμπεριφορά των Hooligans», στο Λ. Μπεζέ (επιμ.) *Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων (Επανένταξη - Ένταξη)*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα.
- Φαρσεδάκης Ι., (1985). *Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χάιδου Α., (1989). *Το Θεωρητικό και Θεσμικό Πλαίσιο του Κοινωνικού Ελέγχου των Ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χάιδου Α., (1990). *Η Ιδρυματική και Εξωιδρυματική Μεταχείριση των Ανηλίκων στην Ελλάδα και το Εξωτερικό*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.